

Rapport från naturguidning vid Kolardammarna och Alby, 18 oktober 2018

Martina Kiibus

På morgonen regnade det, vilket tyvärr brukar påverka antalet deltagare på guidningarna. Prognosen utlovade visserligen att det skulle upphöra och det gjorde det när guidningen väl började, så vi som var ute fick en fin och skön dag. Men för många tror jag att det handlar om att om det regnar när man tittar ut så väljer man att avstå från guidningen oavsett prognos. Så – det blev en förhållandevis liten grupp om tio personer. Info via tidigare guidningar och Mitt i Tyresö. De som var med tyckte dock att det var skönt att det var en så liten grupp och det blev en fin stämning i gruppen. Ett par av deltagarna var sjukskrivna för utbrändhet/stress och både de och de andra upplevde att guidningen var väldigt avstressande och njutningsfylld samtidigt som de fick lära sig mycket under vandringen.

Vi började vid busshållplatsen Öringe där jag hälsade välkommen innan vi tog oss till reservatsentrén vid stallet, där jag introducerade guidningen ordentligare. Berättade om Alby naturreservat och syftena med reservatet samt lite om de projekt som är på gång just nu i Alby, som spår och leder.

Första stoppet var en fin aspdunge där löven prasslade i vinden. Visade hur man kan känna igen aspar på de långa tillplattade bladskäften, de grå stammarna och att de – eftersom de är ljuskrävande – ofta växer i kantzoner, mot det lite öppnare landskapet. På stammarna var det fullt av aspkantlav som lätt kan misstas för vita ledmarkeringar. Flera av stammarna var också rödfärgade av grönalgen Trentepohlia eller rödfärgsalg.

Lite längre fram växer det flera fina enar, som också är ljuskrävande och därför trivs bra här. Berättade om enens betydelse i det gamla bondesamhället och visade de gröna och blå bären och beskrev hur de skördades förr. Samt drog det gamla visdomsordet: ”När alla enens bär är mogna, då är alla flickor trogna!”. På en håll före inloppet blommade kärleksört. Lät deltagarna smaka på de saftiga bladen som är fulla av aminosyror och c-vitaminer.

Så kom vi till Kolardammarna; vid inloppet visade jag rensvallret och berättade om oljeavskiljningen samt hur Fnyskbäcken och Kolardammarna fått sina namn. Vi pratade också om dagvatten och hur dess kvalitet beror på vilken typ av mark vattnet avvattnar och visade en avrinningskarta för Kolardammarna, där man tydligt ser hur mycket hårdgjord mark som avvattnas till dammarna.

Naturskolan hade en klass vid dammarna, så vi fick titta på deras fynd; flicksländelarver, trollsländelarver, iglar, ryggsimmare och små dagsländelarver. Eftersom inga andra än naturskolan får håva i dammarna så är det ett bra sätt för guidedeltagarna att få en chans att se myllret av smådjur som finns i dammarna.

Fortsatte till centrala dammen där jag berättade om själva reningsprocessen i de olika stegen och vilken effekt reningen har. När vi gick nerströms dammarna visade jag de olika stegen och vilken typ av rening som sker var. I sedimentationsdammen rinner vattnet långsammare så att de tunga föroreningarna som tungmetaller och fosfor kan sjunka till botten = sedimentera.

Nästa steg är växtbädden eller översilningsytan med vass och kaveldun, som fångar upp kvävet och på så sätt är en del av reningen. Nu har de skördats för att inte kvävet ska frigöras och hamna i vattnet igen när hösten kommer och växterna börjar brytas ner.

Nästa steg är den lilla våtmarken där bakterier och växter fångar upp överskottsnäring. Pratade om att näringsämnen som renas i dammen inte är något miljögift i sig, problemet är att blir det för mycket kväve och fosfor så får vi övergödda sjöar och hav, med igenväxning, algbloomning och syrebrist som följd. Men tack vare Kolardammarna så har alltså belastningen på Albysjön minskat avsevärt både vad gäller näringsämnena, tungmetaller och flytande föroreningar som olja.

Bävern har lämnat spår längs hela strandkanten och byggt en hydda på den lilla ön i dammen, så jag berättade om bävern, dess ekologi, hur den använts förr och vilken ekologisk nytta den gör bl a när den skapar nya våtmarker. Tog också upp vilket tillskott dammarna inneburit för växt- och djurlivet, inte bara när det gäller bävern. För några år sedan hittades t ex fyra av länets fem groddjursarter i dammarna, groddjuren har ju minskat kraftigt i Stockholmstrakten de senaste 50 åren eftersom deras livsmiljöer (småvatten, som helst ska vara utan fiskar och kräftdjur) har försvunnit. Tyvärr tycks det ha kommit in fisk och kräftor i dammarna, så groddjuren har minskat i antal även här. Vilket är en av anledningarna till att vi nu anlagt fyra nya groddammar i Alby.

Vid utloppet stannade vi till vid det lilla vattenfallet där vattnet syrsätts och sammanfattade reningsprocessen och hur mycket tungmetaller och näringsämnen som renas under vattnets dygnslånga färd genom dammarna. Samtidigt som de innebär ett fint inslag i landskapet och en ökad biologisk mångfald.

Och så beundrade vi de vackra grovstammiga asparna, som är så värdefulla för den biologiska mångfalden - en asp kan hysa över 600 olika arter, bland annat tack vare sin rika mjuka bark.. På asparna växte det asptickor som genom att röta aspveden underlättar för spillkråkan att bygga bo. Just när vi stod där kom en vindpust och asplöven singlar ner som guld över oss. Det var verkligen helt fantastiskt! En av de nya deltagarna sade att hon fick en helt annan syn på aspar nu.

Vid foten av en asp var det fullt av olika mossor och stensöta. Bland annat husmossa och cypressfläta. Berättade om husmossan, att man förr använt den för att täta mellan timmerstockarna i gamla hus. Och att den har bakterier som gör motsatsen till våtmarkens bakterier, dvs fångar upp kväve från luften och gör om till kvävenäring och kan på så sätt bidra till att skogen växer bättre. På mossan växte det filtlav och bägarlavar. Det här är en väldigt mysig plats, som deltagarna hade svårt att slita sig ifrån. Ju längre vi stod där, desto mer upptäckte vi. Det handlar ju många gånger om att ge sig tid att stanna upp, upptäcka och njuta.

Så följde vi den slingrande bäcken vidare från dammen. Här har bävrarna fällt många träd som ligger som plockepinn över bäcken. Bäcken som meandrar fram är också en viktig livs- och spridningsmiljö för många växter och djur. Stannade till nedanför kattugglans boträd, men den behagade inte visa upp sig. Förmodligen låg den och sov inne i boet. Berättade lite om kattugglan och om hur härligt det är att höra dem ropa i Alby på vinterkvällarna.

Solen började titta fram och lyste upp hasselbuskarnas gyllene löv i hagen. Beundrade en grovstammig ek som hade flera oxtungsvampar på stammen. Oxtungsvamp är en signalart som signalerar att eken är flerhundraårig och skyddsvärd. Pratade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och att de är knutna till ett öppet savann- eller hagmarksliknande landskap. Eftersom flera av deltagarna spontant sade att det här var deras favorit-naturtyp, så

kom jag in på savannteorin, som menar att vi människor är anpassade för den här typen av öppna landskap med lite glest mellan träden.

Fortsatte bort till den ena av de nyanlagda groddammarna. Berättade om varför vi anlagt dammarna och att alla groddjur är amfibier, dvs beroende både av vatten och land och att deras vattenmiljöer försvunnit mer och mer i landskapet. Samtidigt som småvatten är en del av det kulturhistoriska landskapet och passar väl in i Alby. I våras hittade vi flera groddjursarter i den här dammen, bland annat den EU-skyddade större vattensalamandern.

Gick över bäcken längre in i hagen och pratade om betets betydelse för den biologiska mångfalden, hur djuren ändrar konkurrensförhållandena i marken och därmed gynnar de skira blommorna som vill ha mager jord. Styvmorsviolerna och nagelörten blommade vackert och bergssyran var grön och fräsch, så jag bjöd deltagarna att smaka av de syrliga bladen. Visade hur sinnrikt styvmorsviolerna är anpassade till pollinering med svarta streck som fungerar som vägvisare så att pollinatörerna ska hitta rätt.

Vi fikade i solen i hagen med utsikt över Albysjön. Lite längre bort betade några kor. Otroligt idylliskt! Efter fiket pratade jag om varför vårblommor som styvmorsviol och nagelört blommade nu. Nagelörten kallas också vårlskling eller rågblomma eftersom det var dags att så råg när den blommade. De blommade även i våras, men det här är alltså en andra blomning pga värmen. Problemet är att det går åt en massa energi när de sätter blommor en gång till vilket förmodligen kommer påverka nästa års blomning. Men det är ju inte det värsta bekymret med värmen. Även om det är mysigt med blommor i oktober och sköna varma dagar, så finns det en baksida. Skogarna brann i somras, trädgränsen i fjällvärlden kryper längre och längre norrut och Arktis blir mer och mer beskogad. För ett par veckor sen kom FN:s klimatrappport som talar sitt tydliga språk: Läget är mycket allvarligt! Om vi inte lyckas hålla oss till det globalt överenskomna målet om 1,5 graders höjning (jämfört med förindustriell tid) så kommer vi att se ännu mer extremväder. Man tror också att vid 2 grader så passerar vi en så kallad tipping point som innebär att uppvärmningen blir självgenererande, när t ex havsisarna och permafrosten smälter.

Vi fortsatte in i granskogen längs Sörmlandsleden. Pratade om skillnaden mellan produktionsskogar och skogarna i Alby naturreservat. Här är det olika åldrar på träden, döda träd som står eller ligger sida vid sida med de levande träden och en mångfald av arter istället för en monokultur. Flera studier visar också att en artrik skog kan fånga upp dubbelt så mycket koldioxid jämfört med monokulturskogar. Så skogen skulle kunna vara en värdefull koldioxidsänka. Medan våra kalhyggen tvärtom bidrar till ökat utsläpp av koldioxid.

Pratade också om blåbärens betydelse för så många andra arter och att blåbär minskar i produktionsskogar samt vad som är typiskt för denna vår vanliga naturtyp. Marken var täckt av fina mossor som vägg-, kvast- och kammossa.

Gick upp på en liten håll där det blev en så tydlig förändring jämfört med blåbärsgranskogen; tall, lingon och lavar istället för gran, blåbär och mossa. De lavar vi tittade på var renlavar och islandslav. På en ganska spenslig tall växer det en talticka, som är en signalart och indikerar att tallen är minst 100 år gammal, men troligen äldre än 150-200 år. På marken låg det avgnagda tallsnitt där mörken var borta, ett spår av den lilla mörkborren som livnär sig på vuxna tallsnitt i kronorna. Det dödar inte tallen men påverkar dess tillväxt. Visade en bild på de fina gångarna som mörkborrarna gräver i barken på ny-döda tallar.

Innan vi lämnade skogen bad jag dem blicka tillbaka. Pratade om att vi på vår korta sträcka redan hunnit se en del olika naturtyper; våtmarker och öppnare småvatten vid Kolardammarna, tallskog på hällarna, bäcken som slingrar sig fram, granskogen och hagmarkerna. Denna mosaik bidrar också till den biologiska mångfalden, dels för att olika arter har olika krav på sina livsmiljöer, dels för att en del djur liksom vi är pendlare och därför vill ha olika livsmiljöer i sin närhet. Problemet är att det som möjliggör pendling för oss människor, dvs vägar och järnvägar många gånger blir en spridningsbarriär för de pendlande djuren, som exempelvis groddjur. I ett mosaikartat landskap som Alby naturreservat kan de förflytta sig mellan sina olika livsmiljöer utan att riskera att bli påkörda.

Så kom vi till Ahlstorp där jag berättade om torpets och båtsmanssystemets historia och den slåtterdag som kommunen arrangerar i augusti varje år. Slåttern har medfört att mångfalden har ökat. Text har det fina gräset darrgräs spritt sig i markerna. Vi fortsatte ner mot Alby och stannade vid de tre nya groddammarna och pratade lite mer om groddjuren.

Ovanför Uddby blickade vi ner på gården och tittade på de gamla gravkullarna som hör till Uddby och Alby och pratade om Uddbys historia. Berättade att –by är ett vanligt efterled i ort- eller gårdsnamn och indikerar att platsen har sina rötter i yngre järnålder. Efterleden –sta (som vi har i Gimmersta och Raksta) indikerar också spår från järnåldern, något äldre än –by. är ett vanligt efterled i gamla boställen. Liksom –by som ju kommer igen i Alby och Uddby. Från gravkullarna gick vi bort mot Alby där jag berättade om den gårdens historia och avslutade guidningen.

Deltagarna var som vanligt jättenöjda. De tyckte det var så fint, att Kolardammarna var en imponerande och fin anläggning och att de fått lära sig så mycket och känna ett välmående. Som sagt, det är ju roligt med många deltagare men ibland kan det – inte minst för deltagarna själva – vara en fördel med mindre grupper också.